

MITÄ KIRJOITUKSET EIVÄT KERRO: ROVANIEMEN ENSIMMÄISET 7000 VUOTTA

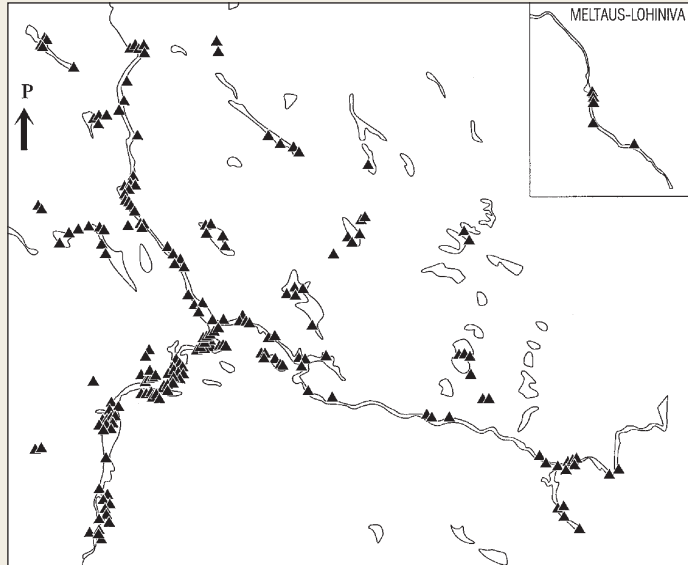
Aikaa josta kirjallisia lähteitä on olemassa, sanotaan historialliseksi ajaksi. Sitä edeltänyttä ajanjaksoa kutsutaan esihistorialliseksi ajaksi, joka Rovaniemellä kesti noin 7000–8000 vuotta. Historiallista aikaa Rovaniemellä on eletty vasta viimeiset kuutensataa vuotta.

Ihminen Rovaniemen seudulle idästä

Ihminen saapui Rovaniemen seudulle pian mannerjään vetäytyttyä noin 7000–5800 eKr. Hirvet ja peurat olivat ihmisen keskeisiä elannon lähteitä, ja makeavetinen Ancylusjärvi sekä muut vesistöt tarjosivat kalaa. Ihmiset näyttävät tulleen nykyisen Pohjois-Suomen alueelle idästä, erityisesti Itä-Karjalan kautta.

Vanhimpia asutuksen merkkejä Rovaniemellä on Vaaralan Matkavaarassa, jonka rinteellä muinainen pyytäjä piti leiripaikkaa Ancylusjärven lainehtiessa noin 20 m Rovaniemen nykyisen keskustan yläpuolella. Samoilta ajoilta on Lehtojärven puinen hirvenpääveistos ja monia löytöjä myös muilta paikoilta. Vanhimmat löydöt näyttävät keskittyvän erityisesti Valajaskosken äärelle ja Sinetän–Lehtojärven tienoille.

Kun Ancylusjärvi muuttui noin 5500 eKr. suolaiseksi Litorinamereksi, ilmaantuivat rannikon tuntumaan hylkeet ja lohet. Niistä muodostui merkittävä toimeentulon lisäjä ja kevättalvisen elämän mahdollistaja noin 4000 vuoden ajaksi. Väestö asettui lähelle merta, joka lainehti sil-

Rovaniemeltä tunnetaan noin 250 kivikautista asuinpaikkaa, joista valtaosa sijaitsee Kemijoen ja Ounasjoen äärellä.

loin Jokkavaaran rinteillä ja myöhemmin syntyneen Valajaskosken äyräillä. Sieltä ihmiset saattoivat harjoittaa pyyntikiertoaan mm. Sinetän seudun asuinpaikoille.

Ensimmäiset kolmisentuhatta vuotta ihminen eli Rovaniemen seudulla lähinnä kiivi-, luu- ja puuesineiden avulla. Tältä ajalta on löytynyt runsaasti kiviesineistöä, mm. alkeellisia kirveitä, käyräselkäisiä kourutalttoja, keihään- ja nuolenkärkiä, veitsiä sekä suuria tuuria, jotka on nimetty Rovaniemen tuuriksi. Raaka-aineet olivat pääosin lähiseudulta löytyneitä kvartseja ja liuskeita.

Kiertelyä rannikon ja sisämaan välillä

Luonnosta elävälle ihmiselle maan ja veden voimavarojen tunteminen ja taito niiden hyväksikäyttämiseen olivat elä-

misen ehto. Kivikauden ihminen oli kaiken luonnontiedon tarkka havainnoija, käyttäjä ja välittäjä.

Asuinkuoppajäänteistä päätellen ihmiset elivät ainakin keväisin meren äärellä oleskellen keskimäärin 40–50 hengen ”kylissä”, jotka muodostuivat 8–10 asuinkunnasta. Talviasunnot olivat osittain maahan kaivettuja turvekotia. Kesällä elettiin myös kevyiden, nahoista tehtyjen loutaiden suojassa. Arvatenkin kussakin asumuksessa eleli ydinperheen lisäksi isovanhempia tai muita sukulaisia. Koko kylä muodosti pyyntiryhmän, johon kuului 10–15 mieskuntoista metsästäjää. Vuosituhansien ajan koko Kemijoki-varrella eli kaikkiaan vain 200–300 ihmistä.

Kylä noudatti vuotuiskiertoa eli liikkui vuoden mittaan aina sinne, missä se sai parhai-

Mäntyinen hirvenpää on vanhimpia Rovaniemeltä löytyneitä esineitä. Sen iäksi on radiohiiliajoituksella saatu yli 8000 vuotta. Sen sijaan alisen Kemijoen tunnusomaisimmat kiviesineet, Rovaniemet tuurat, on löytöpaikkojen muun esineistön perusteella arvioitu olevan noin vuosilta 5500–2000 eKr.

ten elantonsa. Meren vetäydyttyä kauemmaksi Tervolan ja Rovaniemen seudut näyttävät kuuluneen samaan vuotuiskiertoon. Rannikolla pyynti keskittyi kevättalveen ja kohdistui ensisijassa hylkeeseen. Kesällä ja syksyllä väki asui järvien rannoilla, pyysi metsäriistaa ja kalasti erityisesti haukea. Tärkeimpien saaliseläin-

Tyypillisen kampakeramiikan tunnuksiin kuuluu kuoppien ja kampaleimojen vyöhykkeys (alla). Vasarakirveskansen käyttämä nuorakeramiikka (oik.) taas oli kuvioinniltaan selvästi toisenlaista. Näiden palojen löytyminen Valajaskosken niskalta osoittaa kaukaisia yhteyksiä olleen jo 1600–1200 eKr.

ten peuran ja hirven ohella pyydettiin myös pienempää riistaa kuten majavia, näättiä, saukkoja, jäniksiä ja oravia sekä metsäkanalintuja ja sorsia. Perusaseita olivat keihäs ja käsijousi.

Ravintoa näyttää yleensä olleen tarjolla yllin kyllin. Eläinkunnan tuotteiden lisäksi ihminen käytti varmaankin marjoja, juuria, siemeniä ja sienii. Liikkumavälineinä olivat suksien ja kelkkojen lisäksi nahkalaitaiset veneet ja yhdestä puusta kivisillä työkaluilla tehdyt ruuhet. Pyyntikansa pukeutui nahkoihin.

Kivikauden ajan elämä on tulkittu kiireettömäksi askarteluksi, johon vauhtia saattoi hetkellisesti aiheuttaa vain pyynnissä tarvittava nopeus. Ihminen oli jo silloin teknisiä apuvälineitä käyttävä, ajatteleva, puhuva ja kokemuspiiriään laajentava ja sitä muille välittävä olento. Ympäristön antamat vaikutteet loivat omintakeisen pyyntikulttuurin, jota ilmentää pohjalainen liuske-esineistö kirveet, taltat ja tuurat. Erilaiset hirven- ja karhunpääesineet toimivat mahdollisesti myös heimo-

Keramiikan teko opittiin kaakosta

Esikeraamista kulttuurivaihetta seurasi Rovaniemellä toinen noin 3000 vuoden jakso, jolta kiviesineiden lisäksi tuovat nykyihmisille viestiä myös saviastioiden palaset. Saviastioiden valmistustaidon omaksumiseen noin 4200 eKr. ei näytä liittyneen merkittävää väestösiirtymää, vaan taito levisi tänne ihmisten keskinäisessä kanssakäymisessä kaakosta käsin. Astiat olivat monen kokoisia, suurimmat jopa puolisen metriä korkeita ja yli 70 litran vetoisia. Käyttötarkoitus on epäselvä. Katkaistun munan muotoisina ja ilman kannikkeitä ne eivät soveltuneet veden kantamiseen

Vasarakirveskansan kaupallista yhteyksistä Kemijokivarreen on jäänyt todisteeksi mm. tämä täysin ehjänä säilynyt vasarakirves, jollaisesta koko kansa on saanut nimityksensä.

eivätkä ehkä ruoan kuumentamiseenkaan, mutta niissä voitiin säilyttää juomavettä sekä erilaisia ruoka-aineita ja rasvaa.

Elämäntavoissa ei tapahtunut aikaisempaan verrattuna juurikaan muutoksia. Meren vetäytyessä hylkeenpyytäjien kevättalviset asuinpaikat siirtyivät Valajaskosken alta Muurolaan ja edelleen Tervolan alueelle. Kolpeneen muinaisjärven rantamilla Piirittävaarassa, Korkaloniemessä, Kolpeneenharjulla tai Valajaskosken niskalla asuttiin lähinnä kesäisin sekä ilmeisesti viivähdettiin kevään ja syksyin. Kanssakäyminen kaukana asuvien kanssa vilkastui: hyvää piitä tuotiin nuolenkärkien raaka-aineeksi jopa tuhannen kilometrin päästä Vienanmeren ja Äänisen takaa tai Tanskan salmien seudulta, huonompaa pohjoisesta Varanginvuonolta.

Uusi keramiikantekotapa, ns. tyypillinen kampakeramiikka, omaksuttiin vuoden 3500 eKr. tienoilla kaakosta käsin. Siihen oletetaan liittyneen suomalais-ugrilaisen väestöaineksen levittäytymisen Kemijoen korkeudelle saakka. Eteläiseen Suomeen Itä-Baltiasta tullut vasarakirveskansa ei tunkeutunut pohjoiseen, vaan piti lähinnä kaupallisia yhteyksiä Rovaniemen seudulle saakka.

Vuoden 2800 eKr. tienoilla

tuli uusien ke- raamisia vaikutteita, erityisesti asbestin käyttö saven sidosaineena muodostui tärkeäksi. Tämä Pöljän keramiikka kytkee Kemijokivarren asutuksen läheisesti Iijoen varrella asuneisiin. Kemijoen Kärröniemestä on mm. löytynyt jälkiä samantapaisesta paaluvarustuksesta kuin Iijoen Kierikistä.

Pronssin käsittely- taito sekä idästä että lännestä

Pronssiesineet ilmestyivät Rovaniemen seudulle idästä käsin noin 1300–1000 eKr. Muutamat vähän nuoremmat valumuotit taas ovat läntistä mallistoa. Pronssiesineitä on löydetty hyvin vähän, koska raaka-aine voitiin käyttää uu-

delleen. Pääosa esineistä oli vielä pronssikaudella ja rautakauden alussakin kivistä, puusta tai luusta kuten aikaisemminkin.

Vielä ennen raudan tuloa kulkeutui idästä Rovaniemelle uusi keramiikan valmistustapa, joka mahdollisti aikaisempaa ohutseinäisempien ja myös tasapohjaisten astioiden tekemisen. Samalla astiat pienivät keittoastian kokoisiksi. Useimmat ovat olleet 10–12 litran vetoisia, mutta pienempiä, noin 1,5 litran vetoisia ja juomamukinkin ko-

Ensimmäiset pronssiesineet ilmestyivät Rovaniemen seudulle idästä käsin, mutta nämä Mälarin tyyppin vuolukiviset valumuotit noin vuosilta 1000–500 eKr. ovat norjalaista alkuperää.

Kaupungin itäpuolelta Sierijärveltä on löydetty raudan valmistamiseen käytettyjä sulatusuuneja, jotka ovat noin 2000 vuotta vanhoja. Kuvan uunissa oli säilynyt myös katekiviä ja sulan raudan juoksu-tuskuoppa.

koisia esiintyy. Erityisen paljon tämän vaiheen jäänteitä on löytynyt Sierijärven lähistöltä. Ajanlaskumme alkuvuosisatoina saviastiat nähtävästi korvautuivat Rooman valtiomahdin laajentaman turkiskaupan tuomilla, liikuttamista paremmin kestäville metalliastioilla.

Sierijärven rautasulatot

Ounasvaaran itäpuolelta, Sierijärven Riitakanrannasta ja Kotijängältä paljastui Lapin maakuntamuseon kaivauksissa vuosina 1989–91 pohjoiseurooppalaisestikin merkittävät raudansulatusuunit, joita vastaavia on löydetty Kajaanin läheltä ja Itä-Karjalasta. Raudan tekemisen taidon oletetaan kulkeutuneen Rovaniemelle idästä käsin.

Rauta valmistettiin maahan kaivetussa laakakivi-uunissa tai maanpäällisessä kupu-uunissa paikallisesta suo- tai järvimalmista puuhiilen avulla. Laakakivi-uunit olivat pohjaltaan noin 50 x 25 cm ja noin 25 cm korkeita. Jotta rauta pelkistyi, niissä tuli saada lämpötilaksi 1100–1300 °C. Runsa-

Ounasjoen länsipuolella olevasta Marikkovaarasta on löydetty miekka, kaksi keihäänkärkeä ja kirveenterä. Säälässä on tekstit "GICELIN ME FECIT" ("Gicelin teki minut") ja "IN NOMINE DOMINI" ("Herran nimessä"). Keskieurooppalaisen seppä Gicelinin tuotanto on ajoitettu vuoden 1200 vaiheille.

kuonamäärä osoittaa uuneja käytetyn ajanlaskumme vaihteen tienoilla moneen kertaan. Ensimmäisiä raudan käyttötarkoituksia olivat veitset ja rautaiset putkikirveet.

Taito valmistaa esineitä metallista teki mahdolliseksi

luonnon tehokkaamman hyväksikäytön. Vähitellen riistan perässä liikkumisen tarve väheni ja karjanhoito ja alkeellinen maanviljely saivat jalansijaa, jolloin ihmiset saattoivat asettua pysyvästi paikoilleen.

ESIHISTORIAN PITKÄ AIKA

E s i h i s t o r i a l l i n e n a i k a	Mänty saapui	6000 eKr.	Ihminen saapui Rovaniemen seudulle
	Pirttikoski syntyi		Lehtojärven hirvenpää Pyyntikansaa Valajaisen vaiheilla
	Korkaloniemi paljastui Litorinamerestä Vanttauskoski syntyi	5000 eKr.	Jokkavaaran esikeraaminen asutus
	Kolpeneen muinaisjärvi syntyi Valajaskoski syntyi	4000 eKr.	Tapulinpellon varhaisen kampa-keramiikan asutus
			Vaihtokauppaa idästä ja lännestä
		3000 eKr.	Kolpeneen tyyppillisen kampa-keramiikkakauden asutus Suomalais-ugrialaista väestöä alueelle
	Petäjaskoski syntyi		Kärröniemen paaluvarustus: "Kemijoen salpa"
	Hylkeet siirtyivät kauemmaksi Ilmasto viileni Peuroja tuli lisää Kuusi saapui	2000 eKr.	Vasarakirveskansan esineistöä jokivarressa
	Ossauskoski syntyi	1000 eKr.	Pronssin käyttötaito sekä idästä että lännestä
			Sierijärven ohutseinäinen asbestikeramiikka
		Kristuksen syntymä	
Hyvin suotuisa ilmasto		Raudanvalmistusta Sierijärvellä Metalliastiat syrjäyttävät keramiikan Saamelaiset: pyyntikansaa	
Viileää viikinkiaikaa Lämmin kausi	1000 jKr.		
Suotuisaa aikaa		Suomalaiset: viljan viljely, kotieläimet Vienalaiset polttivat Rovaniemi kappeliksi Rovaniemi pitäjäksi Homman aika Kaupunki	
Pieni jääkausi	2000 jKr.		

**Histo-
rial-
linen
aika**